

VERSLAG

over de werkzaamheden van de Commissie in 1978

Mijnheer de Minister,

De Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie heeft in 1978 drie algemene en zes afdelingsvergaderingen op 30 januari, 29 mei en 23 oktober gehouden in de lokalen van de Universitaire Stichting.

Lezingen gehouden op de algemene vergaderingen :

R. WILLEMYS : *Dialectologie en Sociolinguïstiek.*

De tekst van deze lezing werd *in extenso* gepubliceerd in de *Handelingen*, LI, blz. 145-162.

J. LECHANTEUR : *Les noms du diable en Wallonie.*

M. GYSSELING : *Germaanse kolonisatie en taalgrens.*

Vóór de 2de eeuw v. C. sprak men in de Nederlanden (zonder de Ardennen) en in de departementen Nord en Pas-de-Calais geen Keltisch, doch een andere Indo-Europese taal die men Belgisch kan noemen. In de 2de eeuw v. C. kennen dezelfde gewesten Germaanse invasies; de germanisering was echter gering ten westen van Leie-Schelde (behalve aan de kust) en in het westen van Pas-de-Calais.

In de Romeinse tijd is geheel België (steeds zonder de Ardennen) drietalig Belgisch-Germaans-Romaans.

De Franken, afkomstig uit de provincie Groningen en het aangrenzende Duitse Noordzeegebied, dringen in de loop van de 4de eeuw steeds verder zuidwaarts (Betuwe, Taxandrië). Nadat in 402 door Stilicho de Romeinse troepen uit Gallië weggeroepen

worden naar Italië, wordt de verdediging van de Rijn grens toevertrouwd aan de Franken als gefedereerden. Als zodanig breiden de Franken ± 405 hun woongebied uit over het gehele Tongerse territorium (= het latere bisdom Luik). Gellep aan de Rijn wordt een vooruitgeschoven oostelijk Frankisch bolwerk; van hieruit wordt het Frankische koninkrijk Keulen gesticht. Vanuit de provincie Namen wordt in de eerste helft van de 5de eeuw ook een Frankisch koninkrijk gesticht in Trier.

Vanuit Duisburg, een Tongerse filiaal, verovert de Frankische koning Chlodio Kamerijk, denkelijk ± 430. Vanuit Kamerijk worden Frankische deelkoninkrijken gesticht te Doornik en te Terwaan, midden 5de eeuw. Er is een massale Frankische volksplanting in Wallonië, Nord, Pas-de-Calais, Somme, het noorden van de Aisne, Ardennes.

Omstreeks 405 worden de kuststreken gekoloniseerd door Saksen, Herulen en andere zeevolken. In het midden van de 5de eeuw worden deze onderworpen door de Frankische koningen van Terwaan, Doornik en Kamerijk. De bisdommen gaan territoriaal op Frankische koninkrijken terug.

In het gebied van Keulen en Trier volgt ± 496 een Alamanisch superstraat op Frankische volksplanting.

Noord-Gallië is nu gedurende enkele eeuwen tweetalig Germaans-Romaans. De namen van de muntmeesters, zelfs zover zuidwaarts als Tours, doorlopen Nederlandse klankevolutie tot in de 7de eeuw. Tot in het noorden van de Aisne en tot in het departement Ardennes nemen talrijke toponiemen aan Nederlandse klankevolutie deel tot in de 7de eeuw, vooral in de provincie Namen zelfs tot in de 8ste eeuw. Geleidelijk evolueert het tweetalige gebied naar eentaligheid: Nederlands in het noorden, Frans in het zuiden, Duits in het oosten. Een lineaire taalgrens begint zich in de 8ste eeuw af te tekenen. Blijkens tot de merovingische tijd opklimmende plaatsnaamdoublingen is de taalgrens sedertdien weinig verschoven in Limburg, Luik en Luxemburg. In het westen, vooral in Pas-de-Calais, is ze daarentegen aanzienlijk naar het noorden opgeschoven. De romanisatie vangt hier reeds in de 9de eeuw aan, doch is vooral intens in de 12de eeuw.

Bij de vorming van de diverse taalgebieden hebben de rivierbekkens blijkbaar een rol gespeeld. De uitstulping van de voor-malige taalgrens aan de Schelde ten noorden van Doornik is ongetwijfeld aan Doornikse uitstraling toe te schrijven.

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

J. GOOSSENS : *De tweede Nederlandse auslautverscherping.*

De critici die het werk „Historische Phonologie des Niederländischen” van spreker van een TG-standpunt uit beoordeeld hebben, zijn unaniem van mening dat hierin ten onrechte de werking van twee auslautverscherpingen wordt aangenomen, een Oud- en een Nieuwnederlandse. Men zou integendeel sinds de Oudnederlandse periode met een synchrone verscherpingsregel te doen hebben, die alle gevallen van verscherping verklaart. Deze stelling steunt op de theorie-immanente argumenten dat in de beschrijving van taalhistorische processen de criteria eenvoud en dynamiek prioritair zijn. Zij wordt echter door de dialectologische feiten tegengesproken, die duidelijk maken dat bij de apocope van Middelnederlandse auslautende *-t* de verscherping van in de auslaut tredende obstruenten geen automatisch proces is geweest. Er bestaan integendeel thans nog dialecten waar stemhebbendheid van eerst Nieuw-nederlandse finale obstruenten is aan te treffen.

J. TAELEMAN : *De d-syncope in Oost-Vlaanderen.*

Tussen \bar{V} en \emptyset heeft *-d-* in de Nederlandse dialecten een aantal belangrijke wijzigingen ondergaan (*d-j* of *d-Ø*). Ten onrechte wordt de overgang *d-j* in allerlei studies (en de historische grammatica's) als on-Vlaams voorgesteld. Naar gelang van de syntactische status van de sequentie $\bar{V}d\emptyset$ komen in Oost-Vlaanderen (in toenemende mate van west naar oost) vormen voor, die ofwel nog een *-j-* vertonen ofwel een eindsequentie $\bar{V}(\emptyset)$ die volledig identiek is met hist. $*\bar{V} + j$, b.v. *sXo.ə schade = to.ə taai* en *bru.ən broeden = gru.ən groeien*. Met andere woorden, in Oost-Vlaanderen zijn veel vroeger *j*-vormen gecamoufleerd door enkele jongere klankontwikkelingen.

A. VAN LOEY : *Een Mnl.-Ofr. woordenlijst. Een utopie?*

De Ieperse stadsrekeningen (13de-14de eeuw) geven een goed voorbeeld van teksten die afwisselend in het Middelnederlands en het Oudfrans gesteld zijn. De vertalingen zijn heel leerzaam. Er is vaak verband tussen twee woordbeelden i.p.v. tussen twee

begripsinhouden. Spreker gaat uit van het voorbeeld „reinigen”. De Ieperse rekeningen gebruiken voor markt, straat, belfort *scoon houden, maken*, of Ofr. *tenir, faire bel*; voor de halle *vagen* of *ramoner*; voor een gemak *rumen, idelen* of *laren* (= leeg maken); aan *rumen* beantwoordt in de Fr. tekst *emmener, oster (ôter), neir (néer)*, en *vervagen*, aan *laren* en *idelen* anderzijds *vider, vuidet* of *wieden*. Het Mnl. heeft hier vijf zinverwante woorden, het Ofr. zes autochtone woorden. Het aanleggen van een Mnl.-Ofr. woordenlijst is werk voor moderne filologen. De rekeningen van de stad Ieper verdienen in elk geval een diepgaand onderzoek.

Lezingen gehouden in de Waalse afdeling :

W. BAL : *Les paskîyes de Jamioulx.*

J.-M. PIERRET : *Toponymes de la commune de Tenneville.*

P. RUELLE : *Les jurons borains.*

L. REMACLE : *A propos du fr. compère-loriot.*

W. BAL : *Groupes pronominaux en position préverbale en wallon de Jamioulx.*

Publikaties van de Commissie : Deel LI (1977) van de *Handelingen* is in januari 1979 verschenen. Het bevat, buiten het gewone administratieve gedeelte, de volgende bijdragen : *Toponymes hesbignons* (W-) door J. HERBILLON; *Le problème des hydronymes en -baise et -bise* door J. HERBILLON; het derde deel van *Toponymie des communes de Stoumont, Rahier et Francorchamps* door L. REMACLE; *Dialectologie en Sociolinguïstiek* door R. WILLEMYS, en het tweede deel van *Le vocabulaire des actes originaux rédigés en français dans la partie flamingante du comté de Flandre (1250-1350)* door R. MANTOU.

Deel LII (1978) is in voorbereiding en zal waarschijnlijk in januari 1980 kunnen verschijnen.

De uitgaven van de Commissie werden regelmatig uitgedeeld aan alle instellingen, tijdschriften en personen met wie wij *ruilbetrekkingen* onderhouden. Honderdvijftig exemplaren van de *Handelingen* werden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld voor vorsers en studenten die bijzonder belang stellen in dialectologische en naamkundige studies.

Inzake *straatnaamgeving en straatnaamverandering* werd de Commissie in 1978 geraadpleegd door 208 gemeenten, waarvan de namen hierna volgen :

Aalst, Aalter, Aartselaar, Andenne, Anderlues, Ans, Antoing, Antwerpen, Anzegem, Arlon, Assenede, Aubange, Avelgem, Basse-Sambre, Bassenge, Begijnendijk, Bekkevoort, Bertem, Bertrix, Bever, Beveren, Bilzen, Blankenberge, Blégny, Bonheiden, Boom, Bornem, Borsbeek, Bredene, Brugge, Brussel, Buzet, Chapelle-lez-Herlaimont, Charleroi, Chastre, Châtelet, Chaudfontaine, Courcelles, Damme, De Haan, Deinze, Dilbeek, Dilsen, Dinant, Dison, Diksmuide, Doornik, Duffel, Écaussinnes, Edingen, Eeklo, Éghezée, Eigenbrakel, Ekeren, Ellezelles, Elsene, Engis, Estaimbourg, Evergem, Farciennes, Fléron, Flobecq, Florennes, Florenville, Frameries, Frasnes, Frasnes-lez-Anvaing, Galmaarden, Gembloux, Genk, Gerpennes, Grâce-Hollogne, Grammont, Grez-Doiceau, Haacht, Hamoir, Hamois, Hasselt, Heist-op-den-Berg, Herent, Herentals, Herne, Herzele, Hoboken, Hoei, Holsbeek, Honnelles, Hoogstraten, Hotton, Houthulst, Ichtegem, Ieper, Ittre, Jette, Kasterlee, Kelmis, Knesselare, Knokke-Heist, Koekele, Komen, Kortenaeken, Kortenberg, Kortesseme, Kraainem, Kruibeke, La Bruyère, Landen, Lasne, Lede-

gem, Leopoldsburg, Le Rœulx, Lessines, Leuven, Libramont, Lichtervelde, Linkebeek, Lobbes, Lokeren, Londerzeel, Lontzen, Lovendegem, Luik, Maarkedal, Machelen, Maldegem, Meerhout, Meise, Meix-devant-Virton, Melle, Merelbeke, Mettet, Moerbeke-Waas, Montignies-le-Tilleul, Montzen, Moorslede, Namen, Nandrin, Nassogne, Neupré, Ninove, Ohey, Olen, Oostende, Oostkamp, Ottignies, Oud-Heverlee, Oudenburg, Overijse, Pecq, Pepingen, Perwez, Plombières, Pont-à-Celles, Poperinge, Puurs, Quaregnon, Ramillies, Ranst, Remicourt, Rijkevorsel, Roosdaal, Ruiselede, Rumes, Saint-Léger, Sambreville, Sankt Vith, Schaarbeek, 's-Gravenbrakel, Silly, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Katelijne-Waver, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Niklaas, Sint-Pieters-Woluwe, Sint-Truiden, Sombrefe, Staden, Steenokkerzeel, Taintignies, Tenneville, Ternat, Tervuren, Thuin, Tinlot, Tongeren, Tremelo, Tubize, Turnhout, Verviers, Vilvoorde, Walcourt, Waregem, Waterloo, Welkenraedt, Wemmel, Westmaal, Wezet, Wichelen, Zaventem, Zemst, Zoersel, Zonhoven, Zulte, Zutendaal, Zwijndrecht.

In de loop van het jaar 1978 hebben negen gemeenten (acht Nederlandstalige en één Franstalige) de wens uitgedrukt een andere gemeentenaam te krijgen dan die welke door de fusiebesluiten werd opgedrongen. De Commissie verleende gunstig advies aan de vervanging van « Hekelgem » door *Affligem*, « Glabbeek-Zuurbeemde » door *Glabbeek*, « Oud-Heverlee » door *Meerdaal*, « Westmalle » door *Malle*, en « Basse-Sambre » door *Sambreville* (Malle was trouwens de naam die onze Commissie voorgesteld had, en wat Basse-Sambre betreft had de Commissie destijds ongunstig geadviseerd). Het voorstel om *Meise* door « Meise-Wolvertem » en *Anzegem* door « Vichte-Anzegem »

te vervangen werd verworpen, omdat de Commissie zich principieel tegen dubbele namen verzet. De vervanging van *Wichelen* door « Schellebelle » werd verworpen omdat hiervoor geen dringende reden bestaat. De naam « Kesterbeek » voor *Beersel* werd als te kunstmatig verworpen.

De Commissie wenst in alle dergelijke gevallen officieel te worden geraadpleegd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken, vooraleer een definitieve beslissing getroffen wordt.

De Commissie heeft de *taalkundige revisie van de geografische namen van de stafkaarten*, die door het Nationaal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde te Leuven, onder leiding van de heer K. ROELANDTS, 305 toponiemen onderzocht, die in de dossiers van de volgende 37 gemeenten voorkomen : Aarschot, Alken, Begijnendijk, Bekkevoort, Berlaar, Bonheiden, Borgloon, Diepenbeek, Duffel, Geetbets, Gingelom, Glabbeek-Zuurbemde, Hasselt, Heers, Heist-op-den-Berg, Herselt, Herstappe, Hoeselt, Holsbeek, Hulshout, Keerbergen, Kortessem, Laakdal, Landen, Lier, Nieuwkerken, Putte, Scherpenheuvel - Zichem, Sint - Katelijne - Waver, Sint-Truiden, Tielt-Winge, Tienen, Tongeren, Tremelo, Wellen, Westerlo, Zoutleeuw.

De Waalse afdeling, onder leiding van de heer HERBILLON, heeft 470 toponiemen onderzocht, die in de dossiers van 36 gemeenten voorkomen : Amay, Andenne, Assesse, Ath, Berloz, Braives, Burdinne, Crisnée, Donceel, Engis, Faimés, Fernelmont, Fexhe-le-Haut-Clocher, Flémalle, Geer, Gesves, Grâce-Hollogne, Hamois, Hannut, Havelange, Helecine, Héron, Lincent, Marchin, Modave, Nandrin, Neupré, Ohey, Orp-le-Grand, Saint-Georges,

Tinlot, Verlaine, Villers-le-Bouillet, Wanze, Waremme,
Wasseiges.

Met verschuldigde hoogachting,

Luik en Leuven, 31 januari 1979.

De Secretaris,

A. BOILEAU.

De Voorzitter,

A. GOOSSE.